

حکم فقهی ستاره شناسی در اسلام

مؤلف:

سید عباس سیدقوامی

سال تدوین: ۱۳۹۴

انتشارات ادیب قزوین

سیدقوامی، سیدعباس، ۱۳۵۲ -	سرشناسه
حکم فقهی ستاره‌شناسی در اسلام/ مولف سیدعباس سیدقوامی.	عنوان و نام پدیدآور
قزوین: ادیب قزوین، ۱۳۹۵.	مشخصات نشر
۲۴۲ ص: ۲۱×۱۴ س.م.	مشخصات ظاهری
۱۰۰۰۰۰ ریال 4-34-2622-964-978 :	شابک
فیفا	وضعیت فهرست نویسی
کتابنامه: ص. ۲۱۶ - ۲۴۲؛ همچنین به صورت زیرنویس.	ادداشت
نجوم -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام	موضوع
Astronomy-- Religious aspects -- Islam	موضوع
نجوم در قرآن	موضوع
Astronomy in the Qur'an	موضوع
۱۳۹۵۲۳۲۲ P ح ۹ س/	رده بندی کنگر
۱۵/۳۹۱	رده بندی دیویی
۶۳۴۰۷۶	شماره کتابشناسی ملی

حکم فقهی ستاره شناسی در اسلام

نویسنده: سید عباس سید قوامی
ناشر: انتشارات ادیب قزوین
نوبت چاپ: چاپ اول - بهار ۱۳۹۵
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
چاپ و صحافی: موسسه چاپ فاضل قم
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۶۲۲-۳۴-۴
قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان
«کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.»

مرکز بخش: قزوین - میدان عارف - ضلع شمالی پارک ملت
تلفن: ۰۲۸-۳۳۳۳۵۰۵۰-۳۳۳۶۵۸۸۵

پیشگفتار ناشر

بسمه تعالی

حجت الاسلام و المسلمین آقای سید عباس سید قوامی فرزند مرحوم حجت الاسلام حاج سید اشرف سید قوامی در سال ۱۳۵۲ هجری شمسی (در روز عاشورای حضرت مولی الکونین اباعبدالله الحسین علیه السلام) در قزوین به دنیا آمد. که خود و اجدادش از نوادگان حضرت سید الساجدین امام زین العابدین (علیه السلام) می باشند.

ناه برده تحصیلات ابتدایی و دبیرستان خود را در مدارس قزوین سپری نموده و در رشته تجربی دیپلم خود را اخذ نموده است. چون آقای قوامی در خانواده ای روحانی رشد نموده و تربیت شده و والده ماجده اش شیر پاک و ماهر به وی خورانده و از طرفی توصیه پدر بزرگوار و روحانی تاثیر خود را نگارده به حوزه مقدسه علمیه قزوین وارد شده، دروس حوزوی را ابتدا تا سطح و سپس دوره خارج را در محضر اساتیدی چون آیت الله حاج شیخ علی محمدی تاکندی، آیت الله باریک بین، حاج آقای شگری، آقای فیروزی به پایان رسانده، نظر به اینکه نامبرده شوق ادامه تحصیل در علوم دینی داشته برای کسب فیض بیشتر و گذراندن دوره های بالاتر رهسپار حوزه علمیه قم مقدسه گردیده. در درس خارج حضرات ائمه عظام: وحید خراسانی، مکارم شیرازی و آیت الله سبحانی حاضر شده از محضر اساتید طراز اول حوزه علمیه قم کسب فیض نموده. دوره کفایتین را نیز به پایان رسانیده و پس از پایان مراحل تحصیل مشغول تدریس در دروس متداول حوزوی (فقه و اصول و کلام و فلسفه و تفسیر و ...) گردیده. حدود ۱۴ سال در حوزه علمیه قزوین به دانشجویان و طلاب علوم دینی تدریس نموده. سنواتی هم در دانشگاه امام خمینی (ره) مشغول تدریس بوده است.

شامل ذکر است که جناب حجت الاسلام آقای سید عباس سید
قوامی در ضمن تدریس و بحث و مباحثه، مقالات و شروحی بر
کتاب مختلف تدوین نموده، من جمله کتاب حاضر «حکم فقهی
ستاره شناسی در اسلام» را که حاوی مباحث مختلف فقهی، کلامی،
فلسفی، رجالی و اصولی و تفسیری می باشد با رویکرد و رویه
استنباطی و اجتهادی تالیف و تدوین نموده، محققانه بررسی و به
رشته تحریر درآورده است.

امید است که در آینده کتب تحقیقی جدیدی از خامه این
پیشرو مکتب امام صادق (ع) به منصه بروز و ظهور تجلی نموده،
طالبان علوم دینی را تاثیر گذار باشد. ان شاء الله.

انتشارات ادیب قزوین

فهرست تفصیلی عناوین و موضوعات:

مقدمه:	۱۷
" بیان روش تحقیق مسئله "	۲۳
بخش اول : مفاهیم و کلیات مفردات	۲۵
فصل اول : تنجیم (واژه شناسی)	۲۵
گفتار اول : تنجیم در لغت	۲۵
گفتار دوم : تنجیم در اصطلاح	۲۶
گفتار سوم : مفهوم تنجیم در بحث	۲۹
گفتار چهارم : اشتراک و تمایز تنجیم	۳۰
گفتار پنجم : حقیقت لغوی بودن تنجیم	۳۱
گفتار ششم : تاریخچه بحث تنجیم	۳۲
فصل دوم : منجم	۳۶
گفتار اول : تعریف منجم در لغت	۳۶
گفتار دوم : تقسیم منجم	۳۷
بخش دوم : مشروعیت تنجیم	۴۱
فصل اول : از منظر قرآن مجید	۴۱
گفتار اول : آیات صریح در مشروعیت تنجیم (دلاله تطابقی):	۴۱
گفتار دوم: آیات ضمنی در مشروعیت تنجیم (دلاله تضمنی):	۴۵
گفتار سوم : بکار بردن اسماء افلاک و ستارگان در بعضی از آیات قرآن مجید	
(دلاله التزامی):	۴۷
فصل دوم : از منظر روایات:	۵۰

۵۵	فصل سوم : از منظر فقهاء فریقین
۵۵	گفتار اول : از منظر فقهای امامیه
۶۲	گفتار دوم : از منظر فقهای اهل تسنن (عامة)
۶۴	ب- ادعای ابن حجر عسقلانی :
۶۶	فصل چهارم : از منظر عقل
۶۶	گفتار اول : رسول باطن :
۶۷	گفتار دوم : کیفیت ادراک عقل :
۶۹	گفتار سوم : حجیت عقل :
۷۱	گفتار چهارم : تطبیق مقدمات بر تنجیم :
۷۲	جمع بندی نهایی بخش دوم :
۷۴	بخش سوم: بررسی شرایط بحث استفاده از تنجیم
۷۴	فصل اول: آلیت تنجیم
۷۴	گفتار اول: تقابل و اشتراک علم الهی و استقلالی:
۷۸	گفتار دوم: دیالکتیک:
۸۰	فصل دوم: حکمیت وضعی تنجیم:
۸۰	گفتار اول: تعریف و تقسیم حکم از منظر امامت:
۸۲	گفتار دوم: تعریف و تقسیم حکم از منظر عامه:
۸۵	فصل سوم: علامیت نجوم
۸۵	گفتار اول: انظار قائلین به صحت علامیت از دیدگاه فریقین:
۹۴	گفتار دوم: بررسی ادله صحت علامیت نجوم از منظر فریقین:
۹۸	گفتار سوم: نقد ادعای عبدالمجید المشعبی، پیرامون صحت علامیت نجوم:
۱۰۴	گفتار چهارم: انظار قائلین به عدم صحت علامیت از دیدگاه فریقین:
۱۰۷	نقد ادعای علم الهدی:
۱۱۰	گفتار پنجم: بررسی ادله عدم صحت علامیت نجوم از منظر فریقین:

توالی فواید ادعای سید مرتضی:.....	۱۱۱
گفتار ششم: تحلیل و نظریه پردازی نسبت به ادله عدم صحت علامیت نجوم از منظر فریفتن و ترجیح و انتخاب نظر صائب:.....	۱۱۶
جمع بندی نهایی بخش سوم:.....	۱۲۱

بخش چهارم: احکام تنجیم:.....	۱۲۳
فصل اول: حکم عمل به تنجیم:.....	۱۲۴
گفتار اول: نظر امامیه راجع به حکم عمل به تنجیم:.....	۱۲۴
گفتار دوم: تحلیلی اجمالی بر انظار امامیه پیرامون حکم عمل به تنجیم:.....	۱۲۷
گفتار سوم: تحلیل تفصیلی اقوال امامیه در مسئله تنجیم:.....	۱۲۸
تأویل و توحیه راiana و اقل طرفین:.....	۱۳۱
مراتب فهم و اعتقاد منجم نسبت به نجوم:.....	۱۴۰
گفتار چهارم: نقد و بررسی اقوال در ترجیح قائل صائب:.....	۱۵۱
گفتار پنجم: منظر عامه راجع به حکم عمل به تنجیم:.....	۱۵۶
گفتار ششم: نقد و بررسی اقوال عامه:.....	۱۶۲
فصل دوم: حکم تعلم نجوم:.....	۱۷۰
گفتار اول: بررسی اقوال و ادله حلیت یا حرمت تعلم نجوم از منظر امامیه:.....	۱۷۰
گفتار دوم: بررسی اقوال و ادله حلیت یا حرمت تعلم نجوم از منظر عامه:.....	۱۸۵
دلیل استحباب: آیه قرآن مجید:.....	۱۸۷
حدیث نبوی:.....	۱۸۸
گفتار سوم: نقد و بررسی ادله فریقین بر حلیت یا حرمت تعلم نجوم: بیان قول مختار:.....	۱۹۲
گفتار چهارم: حلیت تعلیم و تعلم نجوم (تربیت منجم):.....	۱۹۹
گفتار پنجم: حجیت و عدم حجیت قول منجم در مقدمات تکالیف:.....	۲۰۳
گفتار ششم: بیان تفصیلی اقوال و ادله:.....	۲۰۶

۲۰۹ جمع بندی نهایی بخش چهارم :

۲۱۲ بخش پنجم: خاتمه:

۲۱۷ منابع و مآخذ:

www.ketab.ir

"تبیین مسئله رساله": (در مسئله پیش روی) سعی بر این است که بفهمیم منظر فقه شریف، در هنگام مواجه شدن با بعضی از موضوعات فقهی که تنها راه وصول به آن یا یکی از طرق رسیدن آن، علم نجوم است، چگونه با آن موضوع معامله می فرماید؟ و ما سوخت تنجیم مطلق^۱ و حیطة حجیت یا عدم حجیتش در بعضی از مسائل فقهی تبیین شود.^۲ اساساً این سوال مطرح است که آیا تنجیم مانع از قبول یا مقبول است؟ دلیل یا دلایل منع یا قبول حلیت یا حرمت تنجیم چیست؟ آیا شارع مقدس حکمی راجع به تنجیم دارد؟ یا مسئله سکوت عنها است؟

"بیان اهمیت و ضرورت مسئله": خلط و اشتباه علم فقه و علم نجوم، که بالتبع سبب اشتباهات دیگر نیز می شود، بالاترین اولویت برای تحقیق پیرامون مسئله می شود چرا که شاید تصور شود، برای استنباط بعضی از احکام فقهی که نیاز به مقدمه نجومی دارند، لزوماً فقیه باید متخصص در آن مقدمه شود تا حکمی صائب را استنتاج نماید و الا در افق‌هیت او باید اشکال شود، حال آن که

^۱ تفکیک بین تنجیم مطلق و تنجیم الدین و مکاتب در بخش اول فصل‌ها و
شناسی مفصل بیان خواهد شد.

^۲ مثلاً: اقم الصلاة زمانی به وجوب می رسد که "دلوک الشمس" محیر سود و اگر راه تشخیص "زوال الشمس" از طریق تنجیم باشد آیا بر فقیه لازم است که علم نجوم را بیاموزد؟

با پاسخ گویی بعضی از سوالات (مثل این که : آیا فقیه در مسائل مرتبط به تنجیم باید منجم نیز باشد؟ یا آیا قول منجم در مسائل فقهی نیز حجت است ؟ یا اصلاً نگاه شارع (اسلام) به مسئله تنجیم چگونه است ؟ و کدام یک از مصادیق آن ممضی و کدامیک غیر ممضی است ؟ و ... این خلط و تلبس نیز از بین می رود، هر چند در مسائل فقهی مشابه نیز، معلوم است که تمحّض فقیه در نیلی از علوم و مهارت ها لازم نیست.^۴

"اهداف دقیق": اهداف کلی از این تحقیق عبارتند:

- الف) - تنجیم در شریعت اسلام معلوم شود.
- ب) تکلیف فقّه در یطه حلیت و حرمت تنجیم مشخص شود.
- ج) موضوعیت کاربرد تنجیم در بعضی عناوین فقهیه معین شود.
- د) چگونگی استعمال تنجیم در بعضی احکام تکلیفیه و وضعیه دانسته شود.
- ه) طرح و جمع انظار در مباحث مذکور در بین فریقین بررسی شود.

در یک بیان کلی و اجمالی : در حد امکان بیان موارد حلال و حرام از علم نجوم - از منظر فریقین و تأثیر یا عدم تأثیر ستارگان در این عالم و نشانه و علامت بودن آن ها از طرف خداوند بر اتفاقات ماضی و موجود و عدم تأثیر استقلالی افلاک و حیطه و

^۴ مثلاً: در مسئله تعیین ارزش نسبت به کالای معیوب که تعیین قیمت صحیح و معیوب بر عهده عرف است نه فقیه !

محدوده شرعی تنجیم و چگونگی برخورد شارع مقدس با آن از اهداف غایی، پیش روی خواهد بود.

"پیشینه تحقیق در باره تنجیم": اساس تنجیم به قبل از اسلام و زمان انبیای سلف بر می گردد و منسوب به یکی از اجداد نوح نبی سلام... علیه می باشد که به تدریج و در اثر آشنایی بشر با علم هیأت و ریاضیات و اختراع آلات ستاره شناسی و تاسیس رصد خانه ها و نظریه پردازی ها و در یک جمله پیشرفت انسان در علوم تجریدی به اوج رسید که البته تبلور آن در عصر بعد از صادقین علیهم السلام و پس از اسلام است و لکن راجع به پیشینه پژوهش های مسلم باید گفت: متأسفانه کتاب یا مقاله مدون و جامع با رویکرد فقهی در بیان نظر شارع مقدس نسبت به آن، یا تالیف نشده است و یا به صورت محض و صرف به آن پرداخته نشده است، علی الخصوص در بین معاصرین که بیشتر به چگونگی بهره برداری از علم نجوم پرداخته شده است^۵

"علی ای حال": بهترین کتاب موجود که بعد فقهی آن نیز قابل تأمل می باشد "فرج الهموم" / سیّد بن طاووس، رضی الدین علی بن موسی / در یک جلد است که البته بیشتر به مناهج حلال و حرام از نجوم و شرح حال علمای این علم، عنایت شده است.^۶

نقل از این کتاب شریف توسط علامه مجلسی در "بحار" و حاج مولی باقر در "الدمعه الساکبه" و شیخ عبد الله کاتمی در

^۵ در تاریخچه بحث / بخش یکم / خواهد آمد.

^۶ رجوع به آثار علامه حسن زاده آملی در نجوم و هیات

^۷ تاریخ تالیف ۶۵۰ هجری در کربلای معلی

"تکمله" دال بر قوت علمی و عظمت آن است طرح مسئله در کتبی چون "تذکره الفقهاء"^۸ و "قواعد الاحکام فی معرفه الحلال و الحرام" و "جامع المقاصد فی شرح القواعد"^۹ و "جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام"^{۱۰} و "کتاب المکاسب"^{۱۱} و ده ها کتاب دیگر، هرچند، بسیار قوی و مستدل وارد شده اند و جای هیچ گونه ریفی را باقی نگذاشته اند اما از یک سو خیلی مجمل و گذرا و از سویی دیگری غالباً نظر امامیه را مطرح کرده اند.

البته بواب مستقل فقهی راجع به "وقت الصلوه و القبله" که مربوط به تهجیه است در کتبی مثل: "الروضه البهیة شهید ثانی" و "فوائد القواعد"^{۱۲} و "مسالک الافهام"^{۱۳} و "الحقائق الناصره"^{۱۴} و... فقط به چگونگی استفاده از علم نجوم برای رسیدن به ذی المقدمه اکتفاء کرده اند و اصل کاربرد از نجوم و حلّیت آن را مفروغ عنه انگاشته اند!

در هر صورت سعی بر پاسخ دادن به سوالاتی صرفاً علمی است که یا به دلیل بدیهی بودنش عند الفقهاء به آن وقعی گذاشته نشده و یا مغفول عنه باقی مانده است.

^۸ حلی / یوسف بن مطهر اسدی

^۹ کرکی / محقق ثانی / علی بن حسین عاملی

^{۱۰} نجفی / صاحب جواهر / محمد حسن بن باقر

^{۱۱} شیخ انصاری - مرتضی بن محمد امین

^{۱۲} فوائد القواعد / شهید ثانی / زین الدین بن علی بن احمد عاملی

^{۱۳} همان

^{۱۴} بحرانی / یوسف بن احمد بن ابراهیم